

“นวดไทย” คุณค่ามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมแพทย์แผนไทย

“NUAD THAI” The Value of Thai Traditional Medicine as an Intangible Cultural Heritage

กระจางศรี ศรีกระจาง ผสมทรัพย์^{1*} หทัยรัตน์ ทับพร¹ และ อัศวิทธิ์ เรืองรอง²
Krajangsri Srikrajang Phasomsap, Hatairath Tubporn, and Akhawit Ruengrong

^{1*} สาขาวิชาพัฒนศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Development Education, Faculty of Education, Chulalongkorn University

² สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

Department of Thai, Faculty of Humanities and Social Sciences, Bansomdejchaopraya Rajabhat University

* Corresponding author e-mail: krajangsri@hotmail.com

Received: 08/06/2022 Revised: 11/08/2022 Accepted: 18/08/2022

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์คุณค่ามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมแพทย์แผนไทยด้านการนวดไทย กำหนดพื้นที่ในการศึกษาโดยเลือกโรงเรียนแพทย์แผนโบราณวัดพระเชตุพน (วัดโพธิ์) ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ มีวิธีดำเนินการวิจัย คือ การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง การศึกษาภาคสนาม และการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ ครูสอนนวดไทย จำนวน 5 คน หมอนวดไทย จำนวน 12 คน ผู้เข้ารับบริการนวดไทย จำนวน 6 คน ผู้บริหารโรงเรียน จำนวน 1 คน และผู้กำหนดนโยบายภาครัฐ จำนวน 1 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยใช้แบบบันทึกการสัมภาษณ์ และวิเคราะห์คุณค่ามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมแพทย์แผนไทยด้านการนวดไทย โดยผ่านการรับรองจริยธรรม การวิจัยในคน โครงการวิจัยที่ 177.1/64 จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผลการวิจัยพบว่า คุณค่ามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมแพทย์แผนไทยด้านการนวดไทย สามารถแบ่งคุณค่าออกเป็นสองลักษณะ คือ คุณค่าภายใน และคุณค่าภายนอก คุณค่าภายใน ประกอบด้วย คุณค่าทางจริยศาสตร์สะท้อนความดีงาม ความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ จิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ที่จะส่งมอบองค์ความรู้และความสามารถ ความเอื้ออาทร ความกรุณา และปรารถนาดีต่อกันในลักษณะของการเป็นผู้ให้ของครูมีต่อศิษย์ และหมอนวดมีต่อผู้รับบริการ และคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ถูกถ่ายทอดผ่านความรู้สึกและสัมผัสระหว่างหมอนวดไทยและผู้รับบริการ คุณค่าภายนอก ประกอบด้วย คุณค่าทางสุขภาพเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง คุณค่าทางเศรษฐกิจ สามารถแบ่งออกเป็นคุณค่าทางตรงและทางอ้อม คุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรม มีส่วนในการทำให้เกิดความรัก ความหวังเห้น และความภาคภูมิใจในการนวดไทย ต้องการที่จะอนุรักษ์และรักษาไว้ คุณค่าทางประวัติศาสตร์ เป็นองค์ความรู้ที่ถ่ายทอดและส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น และคุณค่าทางการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่า การศึกษาเป็นเครื่องมือของการพัฒนาที่ยั่งยืน

คำสำคัญ: นวดไทย คุณค่า มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม โรงเรียนแพทย์แผนโบราณวัดพระเชตุพน (วัดโพธิ์)

Abstract

The purpose of this study was to analyze Thai traditional medicine culture as the wisdom heritage value. The area chosen in the study was WATPO Thai Traditional Medical School (Wat Pho). This research applied a qualitative research methodology, the study consisted of document research, field research, and in-depth interview. The key informants were 5 Thai traditional massage teachers, 12 Thai traditional massagers, 6 clients, 1 school administrator, and 1 government-policy actor. The data, which was approved by the execution of the aforementioned research project no. 117.1/64 from Chulalongkorn University, was collected through interviews to analyze the core values of Thai traditional massage. As a result, Thai traditional massage values can be divided into 2 aspects: internal and external value. The

internal value includes 1) ethical value reflecting goodness, gratitude, and generosity in sharing knowledge and abilities, as well as hospitality and goodwill through the giving from teachers to students and massagers to clients 2) aesthetic value which clients perceive from the feeling and the touch of Thai traditional massagers while performing the massage. The external value includes 1) well-recognized health value 2) economic value, both direct and indirect 3) social and cultural value that encourages a feeling of love, and protection along with cultural dignity to preserve the value of the intangible cultural heritage of Thai traditional massage to pass on to future generations 4) educational value which demonstrates that education is a tool for sustainable development.

Keywords: NUAD THAI, Thai Traditional Massage, Value, Cultural as the Wisdom Heritage, WATPO Thai Traditional Medical School (Wat Pho)

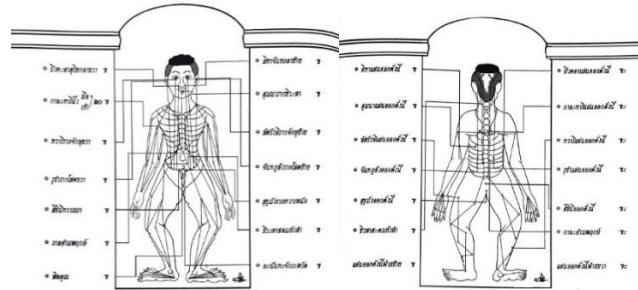
1. บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

การประกาศให้ “นวดไทย” NUAD THAI ขึ้นทะเบียนเป็นมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของมนุษยชาติ (Intangible Cultural Heritage) ประจำปี 2562 ขององค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติหรือยูเนสโก (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization: UNESCO) (พระราชบัญญัติ, 2563) โดยนวดไทยอยู่ในสาขาความรู้และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล (Knowledge and Practices Concerning Nature and the Universe) มีวัตถุประสงค์เพื่อสงวนรักษา เพื่อประกันว่าจะมีความเคารพมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของชุมชน กลุ่มชน และปัจเจกบุคคลที่เกี่ยวข้อง เพื่อเพิ่มความตระหนักถึงความสำคัญของมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับนานาชาติ ทำให้เกิดความชื่นชมร่วมกัน อีกทั้งเกิดความร่วมมือและความช่วยเหลือระหว่างประเทศ คำว่า “Intangible Cultural Heritage” เป็นคำภาษาอังกฤษที่มีการแทนค่าด้วยภาษาไทยอย่างหลากหลาย คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติจึงมีมติ เมื่อวันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ. 2552 ได้พิจารณาให้ใช้ศัพท์คำว่า “มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม” แทนคำว่า Intangible Cultural Heritage (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2558) สามารถสรุปความหมายของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมได้ว่า เป็นองค์ความรู้ของบุคคล ชุมชน หรือกลุ่มชนที่ได้มีการสร้างสรรค์ พัฒนา สืบสาน และสืบทอดกันมา โดยสอดคล้องเหมาะสมกับสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมของแต่ละกลุ่มชน อันแสดงออกถึงอัตลักษณ์ของวัฒนธรรมในกลุ่มชนนั้นๆ

การนวดไทยก็เช่นเดียวกัน สันนิษฐานว่าการนวดไทยเป็นการรักษาขั้นพื้นฐาน มีมาตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช แม้ว่าจะพบหลักฐานทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับการนวดไม่มากนัก หากยังมีหลักฐานจากพระราชพงศาวดารเกี่ยวกับการถวายงานนวดสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ในปี 2301 (ยงศักดิ์ ต้นติปิฎก และรวงทิพย์ ต้นติปิฎก 2561) และจดหมายเหตุลาลูแบร์ ที่กล่าวถึงการให้เท้าเหยียบจากผู้ชำนาญเพื่อให้เส้นสายยืด (ลาลูแบร์, มงซิเออร์ เดอซ, 2557) โดยหลักฐานชิ้นสำคัญในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ “จารึกวัดโพธิ์” (The Epigraphic Archives of Wat Pho) ซึ่งพระองค์โปรดเกล้าฯ ให้ประชุมนักปราชญ์ราชบัณฑิตในสาขาวิชาต่างๆ ทำการค้นคว้า รวบรวม ตรวจสอบ และคัดสรรตำราวิชาการต่างๆ ให้ถูกต้อง จากนั้นจารึกลงแผ่นศิลาประดับไว้ตามอาคารและศาลารายต่างๆ ภายในวัดโพธิ์ เพื่อเป็นวิทยาทานให้แก่ราษฎรโดยไม่เลือกชั้นบรรดาศักดิ์ได้ศึกษาเรียนรู้อย่างทั่วถึง (วัดพระเชตุพน, 2554) หากจะเปรียบกับปัจจุบันก็คือ ต้องการให้วัดโพธิ์เป็นแหล่งเรียนรู้เหมือน “มหาวิทยาลัย” เนื่องจากสมัยนั้นยังไม่มีพิมพ์หนังสือไทย การเล่าเรียนส่วนสามัญศึกษามีเรียนอยู่ตามวัดทั่วไป ส่วนวิสามัญศึกษาที่เป็นวิชาอาชีพยังคงศึกษาได้แต่คนในสกุล ผู้ที่อยู่นอกสกุลโดยเฉพาะผู้ที่พ้นชั้นพลเมืองสามัญไม่มีโอกาสได้ศึกษาเล่าเรียน ดังนั้นข้อมูล

หรือความรู้ที่จารึกไว้ที่วัดพระเชตุพนฯ (วัดโพธิ์) จึงมีความหลากหลายทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ ศาสนา วัฒนธรรม อักษรศาสตร์ ภาษาศาสตร์ สุภาษิต และเวชศาสตร์ สำหรับผู้ที่สนใจสามารถมาเลือกศึกษาเล่าเรียนได้ (ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระพรยา, 2472) ตำราการนวดของจารึกวัดโพธิ์เป็นแผนภาพแสดงภาพหงายและภาพคว่ำเกี่ยวกับเส้นประธานทั้งสิบ โดยมีสมมุติฐานแห่งโรคเกี่ยวกับเลือดและลม ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 แผนหงายและแผนคว่ำแสดงตำแหน่งของเส้นประธานสิบ
ที่มา: มุลินธิสาธารณสุขกับการพัฒนา (2555)

จากภาพดังกล่าวเห็นได้ว่าการนวดไทยเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมแพทย์แผนไทยด้านสุขภาพในการรักษา บำบัด และดูแลสุขภาพของคนไทยมาช้านาน เป็นศาสตร์ดั้งเดิมของแพทย์แผนโบราณของไทย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตคนไทยตั้งแต่พระมหากษัตริย์จนถึงประชาชนทั่วไป จนกระทั่งเกิดการขยายตัวของแพทย์แผนตะวันตกที่เข้ามามีบทบาทในสังคมไทยช่วงสมัยต้นรัตนโกสินทร์ แพทย์แผนตะวันตกได้รับความสนใจและการยอมรับในหมู่ชนชั้นสูง รวมถึงประชาชนทั่วไป โดยเฉพาะนายแพทย์แดน บีช บรัดเลย์ (Dan Beach Bradley) มิชชันนารีชาวอเมริกันผู้มียุทธศาสตร์ทางการแพทย์ ทำให้องค์ความรู้การแพทย์แผนไทยขาดการสื่อสารและการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ทำให้เสื่อมลงตามลำดับจนเกือบถึงขั้นสูญสูญ (ยงศักดิ์ ต้นติปิฎก, 2559) สอดคล้องกับแนวการวิเคราะห์วาทกรรม (Discourse Analysis) ของมิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) และ ซนิตา รักซ์พลเมือง ที่กล่าวถึงวาทกรรมของการพัฒนา (Discourse of Development) ว่าการพัฒนาแทบจะเป็นความหมายเดียวกับคำว่า “ความเป็นตะวันตก” หรือ “ความทันสมัย” ซึ่งเป็นเกณฑ์มาตรฐานที่ถูกสร้างขึ้นโดยประเทศมหาอำนาจ (ซนิตา รักซ์พลเมือง, 2557) วาทกรรมดังกล่าวยังก่อให้เกิดวาทกรรมความเป็นอื่นหรือเป็นคู่ตรงข้าม (Binary Opposition) ของ “การพัฒนา” โดยทำหน้าที่ เก็บกด กดทับ แทนที่/สวมรอยวัฒนธรรมท้องถิ่น ภูมิปัญญาพื้นบ้านด้วยคำว่า “ความด้อยพัฒนา” (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2560)

ตามแนวคิดหลังสมัยใหม่ (Post-Modernism) ที่เชื่อว่าความจริงแท้ไม่ได้มีเพียงหนึ่งเดียว เหมือนที่เคยเชื่อในยุคทันสมัยว่าสังคมตะวันตกเป็นรูปจำลองของการพัฒนามาช้านาน แต่เชื่อว่าวัฒนธรรมอื่นก็มีความสำคัญทัดเทียมกัน และความคิดเชิงวิทยาศาสตร์ไม่ใช่วิถีเดียวที่สามารถอธิบายความจริง และแนวคิดนี้มองว่า เศรษฐกิจไม่ได้เป็นตัวกำหนดวัฒนธรรมแต่วัฒนธรรมต่างหากเป็นตัวกำหนดเศรษฐกิจ ดังกล่าวไม่ควรมองข้ามความสำคัญของวัฒนธรรม และบรรทัดฐานสังคมตามแบบประเพณีเดิม (ซนิตา รักซ์พลเมือง, 2557) ทำให้ปัจจุบันการแพทย์แผนไทยกลับมาได้รับความสนใจมากขึ้น โดยมีปัจจัย **ด้านเศรษฐกิจ** เกี่ยวกับค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลและดูแลสุขภาพที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น แนวคิดการพึ่งพาตนเองด้านสุขภาพโดยอาศัยแพทย์แผนไทย จึงถูกนำมาเสริมในการบริการดูแลสุขภาพพื้นฐานของประชาชน **ด้านแนวคิดการรักษา** ตามแนวคิดการรักษาของแพทย์แผนปัจจุบันที่รักษาแบบแยกส่วน โดยมีผู้เชี่ยวชาญเฉพาะในส่วนย่อยๆ จนบางครั้งมีได้คำนึงถึงด้านจิตใจของผู้ป่วย จนทำให้เกิดการแสวงหาระบบการแพทย์แบบองค์รวม ที่คำนึงถึงทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม ซึ่งการแพทย์แผนไทยมีลักษณะดังกล่าว **ด้านสมบัติของชาติ** การแพทย์แผนไทยเป็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษไทยที่ปัจจุบันอยู่ในภาวะวิกฤตและถูกละเลยมาเป็นเวลานานทำให้ขาดการถ่ายทอด

องค์ความรู้และประสบการณ์ รวมทั้งตำราหรือตำถึรต่างๆ เสื่อมสภาพ สูญหายและขาดการดูแล เกิดการถกถวยแย้งชิงจากชาวต่างชาติ ทำให้เกิดการตื่นตัวในการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาไทย และด้านทิศทางการสาธารณสุขโลก องค์การอนามัยโลกได้กำหนดทิศทางนโยบายให้ประเทศต่างๆ หันมาให้ความสำคัญกับระบบแพทย์พื้นบ้านของประเทศตน โดยประเทศไทยได้รับนโยบายนี้และนำเข้ามาบรรจุในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (เพ็ญญา ทรัพย์เจริญ, 2544)

การแสวงหาคคุณค่าและแนวทางในการสืบทอดภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมแพทย์แผนไทยด้านการนวดไทยจึงเป็นเรื่องสำคัญและจำเป็นที่ผู้สืบทอดต้องรู้จักคุณค่าที่แท้จริงของการนวดไทย เพื่อไม่ให้การสืบทอดเป็นเพียงการถ่ายทอดขั้นตอนหรือวิธีการนวดไทยเท่านั้น หากแต่เป็นการสืบทอดที่ส่งต่อคุณค่าของการนวดไทยที่แท้จริงไปด้วย เพื่อให้ภูมิปัญญาดังกล่าวดำรงอยู่ และสืบทอดวิถีการดำเนินชีวิตในการส่งเสริมและป้องกันสุขภาพ เมื่อผู้คนมีสุขภาพกายและสุขภาพใจที่แข็งแรงสมบูรณ์ ส่งผลต่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดีเยี่ยมเป็นส่วนในการช่วยพัฒนาสังคมและประเทศชาติอย่างยั่งยืนสืบต่อไป จากเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาคุณค่ามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมแพทย์แผนไทยด้านการนวดไทยเพื่อเป็นการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมให้มีความต่อเนื่องและยั่งยืน

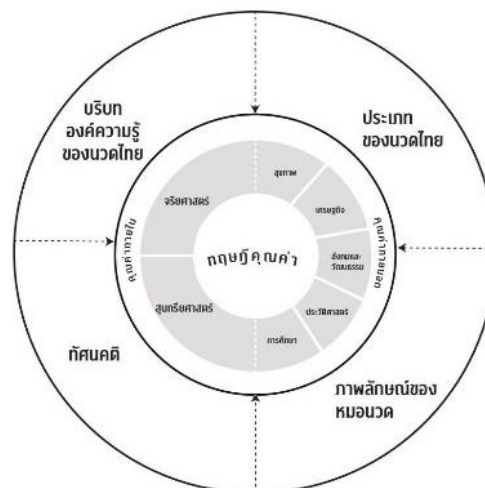
1.2 ขอบเขตการวิจัย

ผู้วิจัยกำหนดพื้นที่ในการศึกษาโดยเลือกโรงเรียนแพทย์แผนโบราณวัดพระเชตุพน (วัดโพธิ์) เนื่องจากเป็นโรงเรียนแพทย์แผนโบราณแห่งแรกที่ก่อตั้งอย่างเป็นทางการ ในปี 2498 และในปี 2505 เริ่มเปิดสอนวิชานวดแผนโบราณขึ้นเป็นครั้งแรกและได้รับการรับรองมาตรฐานจากสภาการแพทย์แผนไทย ทำให้ได้รับการยกย่องและยอมรับอย่างกว้างขวางทั้งในและต่างประเทศ

1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อวิเคราะห์คุณค่ามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมแพทย์แผนไทยด้านการนวดไทย

1.4 กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 2 กรอบแนวคิดการวิจัย

2. ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่อง “นวดไทย” : คุณค่ามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมแพทย์แผนไทย ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research Methodology) ทำการวิเคราะห์คุณค่ามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมแพทย์แผนไทยด้านการนวดไทย โดยใช้วิธีการศึกษาเอกสาร (Document Research) การศึกษาภาคสนาม (Field Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) มีรายละเอียดดังนี้

1) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) ที่ใช้ในการศึกษาเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องด้านการนวดไทย โดยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบสโนว์บอล (Snowball Sampling) จำนวน 19 คน แบ่งเป็นครูสอนนวดไทยที่มีประสบการณ์การสอน 10-20 ปี จำนวน 2 คน 20-30 ปี จำนวน 2 คน และ 30 ปีขึ้นไป จำนวน 1 คน หมอนวดไทยที่มีประสบการณ์การทำงาน 1-5 ปี จำนวน 2 คน 6-10 ปี จำนวน 3 คน 11-15 ปี จำนวน 2 คน 15-20 ปี จำนวน 3 คน และ 21 ปีขึ้นไป จำนวน 1 คน ผู้รับบริการนวดไทย จำนวน 6 คน ผู้บริหารโรงเรียน จำนวน 1 คน และผู้กำหนดนโยบายภาครัฐ จำนวน 1 คน

2) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบบันทึกข้อมูล แบบบันทึกภาคสนาม และแบบบันทึกการสัมภาษณ์ โดยได้รับการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในคน กลุ่มสหสถาบัน ชุดที่ 1 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โครงการวิจัยที่ 177.1/64

3) การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลตามทฤษฎีคุณค่าเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยนำข้อมูลดังกล่าวมาตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า จากนั้นนำมาวิเคราะห์เนื้อหา และสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย เพื่อหาคคุณค่าของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมแพทย์แผนไทยด้านการนวดไทย

3. ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “นวดไทย” : คุณค่ามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมแพทย์แผนไทยด้านการนวดไทย พบว่าคุณค่ามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมแพทย์แผนไทยด้านการนวดไทย แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ คุณค่าภายในและคุณค่าภายนอก โดยสามารถสรุปผลการวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

3.1 คุณค่าภายใน ประกอบด้วยคุณค่าทางจริยศาสตร์และคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ มีรายละเอียดดังนี้

1) คุณค่าทางจริยศาสตร์ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักให้ข้อมูลว่านับถือหมอชิวโกมารักจัจ ผู้เป็นแพทย์ประจำพระองค์พระพุทธเจ้าและยกย่องเป็นบรมครูด้านการแพทย์แผนโบราณ โดยก่อนการเรียนนวดไทยมีการสวดมนต์และไหว้ครู เป็นการส่งเสริมให้หมอนวดระลึกถึงพระคุณของครูบาอาจารย์ที่สั่งสอนและเป็นสิริมงคลให้กับตัวเอง ทั้งยังก่อให้เกิดสมาธิและความมั่นใจในการนวด รวมทั้งมีการจัดพิธีไหว้ครูประจำทุกปีเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ หมอนวดไทยมีความปรารถนาให้ผู้ถูกนวดเป็นสุข มีความสงสาร ต้องการให้ผู้ถูกนวดพ้นจากทุกข์ของอาการที่ประสบอยู่ มีความยินดีเมื่อผู้ถูกนวดมีความสุข และมีการวางเฉยในสถานการณ์ที่เหมาะสม ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดทางจริยธรรม หลักพรหมวิหาร 4 ของพุทธศาสนา อันเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต รวมถึงความเอื้ออาทร ความกรุณา และปรารถนาดีต่อกันในลักษณะของการเป็นผู้ให้ของครูที่มีต่อศิษย์และหมอนวดมีต่อผู้รับบริการ กลุ่มหมอนวดและครูสอนนวดไทยเห็นตรงกันว่าหัวใจสำคัญของการนวดคือ ความตั้งใจ ความใส่ใจ และความหวังดีต่อผู้รับบริการให้มีอาการดีขึ้นหรือหายจากอาการเจ็บปวด เช่นเดียวกับความปรารถนาดีที่ครูมีต่อศิษย์ ต้องการให้ศิษย์ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน

2) คุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักแสดงความคิดเห็นว่าเมื่อผู้รับบริการสามารถบรรเทาความเจ็บปวด มีอาการดีขึ้น หรือหายจากอาการที่ประสบอยู่ผ่านการนวดและการสัมผัส เป็นการถ่ายทอดความรู้สึกผ่านการนวด ซึ่งสามารถสื่อสารถึงความหวังดี ความจริงใจของผู้นวดโดยผู้รับบริการสามารถสัมผัสได้ ดังกล่าวสร้างความภาคภูมิใจ อิ่มเอมใจ ดีใจ และชื่นใจให้กับหมอนวด ขณะเดียวกันผู้รับบริการก็รู้สึกโล่งตัว ประทับใจ ชาบซึ้งใจ มีความสุข รู้สึกขอบคุณ และเชื่อถือในการบำบัด นอกจากนี้ผู้รับบริการเห็นว่าบรรยากาศแวดล้อมภายในสถานที่ให้บริการ อาทิ ความสะอาดของสถานที่ กลิ่นหอมจากสมุนไพร เครื่องแต่งกายของหมอนวดและชุดของผู้รับบริการ สามารถสร้างความประทับใจและความรื่นรมย์ได้

3.2 คุณค่าภายนอก ประกอบด้วย คุณค่าทางสุขภาพ คุณค่าทางเศรษฐกิจ คุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรม คุณค่าทางประวัติศาสตร์ และคุณค่าทางการศึกษา มีรายละเอียดดังนี้

1) คุณค่าทางสุขภาพ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักให้ข้อมูลว่า การนวด กด คลึงในจุดที่พึงผีดียึดเกาะกล้ามเนื้อ สามารถลดการติดขัดของข้อต่อได้ ทำให้กล้ามเนื้อบริเวณดังกล่าวสามารถเคลื่อนไหวและทำงานได้ดีขึ้น ลดอาการเจ็บปวด เคล็ดขัดยอกของกล้ามเนื้อ สอดคล้องกับการศึกษาที่พบว่า การนวดเป็นการกระตุ้นการไหลเวียนของโลหิต ทำให้มีส่วนช่วยในการลดการบวมหรืออักเสบ รวมทั้งการเพิ่มความอบอุ่นจากการสัมผัส ส่งผลให้เกิดความสดชื่น กระฉับกระเฉง และคลายเครียด (ปริดา ตั้งตรงจิตร, 2548) ผู้รับบริการนึกถึงการนวดเป็นอันดับต้นๆ เมื่อมีอาการปวดเมื่อย ส่วนมากมารับบริการเพื่อรักษาหรือบำบัดอาการปวดของร่างกาย บางคนต้องการผ่อนคลายความตึงเครียดจากการทำงาน ซึ่งผู้รับบริการบางคนรักษาควบคู่กับการแพทย์แผนปัจจุบัน สอดคล้องกับเหตุผลของผู้มาเรียนนวดไทยจำนวนหนึ่งที่ต้องการนำศาสตร์การนวดไทยไปผสมผสานกับศาสตร์การแพทย์แผนปัจจุบัน อาทิ นักกายภาพบำบัด นักวิทยาศาสตร์การกีฬา แพทย์ด้านเวชศาสตร์ฟื้นฟู และด้านกระดูก เป็นต้น (สมิทธิ์ บุญชุติมา, 2564) ทั้งยังพบว่า สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติส่งเสริมบริการการแพทย์แผนไทยเพื่อเป็นทางเลือกด้านสุขภาพคู่ขนานหรือร่วมกับการแพทย์แผนปัจจุบัน โดยพบว่าในปี 2561 มีผู้เข้ารับบริการด้านการนวดไทยและประคบสมุนไพรในระบบหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า จำนวน 1,780,025 คน คิดเป็นจำนวนครั้งที่ให้บริการ 4,482,707 ครั้ง (คณิตศักดิ์ จันทราพิพัฒน์, ม.ป.ป.)

2) คุณค่าทางเศรษฐกิจ พบว่า เดิมการนวดเป็นเรื่องของการรักษาสุขภาพ เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนไปมีการพัฒนามาเป็นการประกอบอาชีพก่อให้เกิดรายได้ สอดคล้องกับการให้สัมภาษณ์ของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักว่าการมาเรียนนวดไทยก็เพื่อนำไปประกอบอาชีพ สร้างรายได้ให้กับตนเองและครอบครัว โดยสามารถประกอบอาชีพได้ทั่วไปไม่ว่าจะเป็นในชุมชนใดก็ตาม ทั้งยังสอดคล้องกับการรณรงค์และส่งเสริมนวดไทยจากภาครัฐว่า “เพื่อให้เกิดการเป็นนวดแผนไทยอย่างแท้จริง มีผลต่อการกระตุ้นเศรษฐกิจและสร้างรายได้ในระดับครัวเรือนผู้ประกอบการ ไปถึงตัวบุคคลซึ่งคือหมอนวดไทย การนวดไทยได้รับการยอมรับไปทั่วโลก สามารถสร้างมูลค่าเศรษฐกิจได้อย่างชัดเจน ถือว่าเป็นวัตถุประสงค์ที่องค์การยูเนสโกพิจารณาเลือกศาสตร์การนวดไทยขึ้นทะเบียน” (อิทธิพล คุณปลื้ม, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2564) นอกจากนี้พบว่า เทรนด์การดูแลสุขภาพส่งผลต่อความนิยมในด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ทำให้ประเทศไทยได้รับการยอมรับว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพติดอันดับ 1 ใน 5 ของโลก (วุฒิชชาติ สุนทรสมัย และปิยะพร ธรรมชาติ, 2559) เห็นได้จากนักท่องเที่ยวจากทั่วโลกที่เดินทางมาท่องเที่ยววัดพระเชตุพนฯ ก่อนสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 (COVID-19) เฉลี่ยวันละ 6,000-10,000 คน ในจำนวนนั้นมักขอรับบริการนวดไทยตำรับวัดโพธิ์ที่เปิดให้บริการภายในศาลานวดในวัดโพธิ์

3) คุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรม กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักเห็นว่า การนวดไทยเป็นการบำบัดรักษาฟื้นฟู และส่งเสริมสุขภาพพื้นฐานของคนในสังคมไทยมาช้านาน “กระทรวงวัฒนธรรมตระหนักถึงคุณค่าของศาสตร์การนวดไทยในการเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ตกทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ มีการยกระดับโดยนำมรดกภูมิปัญญานี้ไปเสนอขึ้นทะเบียนระดับนานาชาติ เนื่องจากนวดไทยมีผู้ต่อยอดและสืบทอดในเรื่องของการดูแลสุขภาพ นำไปสู่การพัฒนาคนและการพัฒนาที่ยั่งยืนของโลก” (อิทธิพล คุณปลื้ม, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2564) กลุ่มหมอนวดไทยมีความเห็นว่า การได้รับการขึ้นทะเบียนก่อให้เกิดมาตรฐานและเป็นที่รู้จักทั่วโลก สร้างความภาคภูมิใจในการนวดไทยและต้องการที่จะอนุรักษ์และรักษาไว้ นอกจากนี้พบว่า การให้วีรกรรมของหมอนวดไทยยังเป็นวัฒนธรรมที่ดงามของไทย ในการแสดงออกถึงความกตัญญู และยังเป็นสิ่งที่ช่วยยึดเหนี่ยวจิตใจให้หมอนวดไทยประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในกรอบของจริยธรรมและศีลธรรมอันดีงามของวิชาชีพ นอกจากนี้ยังมีความเชื่อเฉพาะบุคคลเรื่องไสยศาสตร์ที่ว่า “ของจะเข้าตัว” ดังกล่าว จึงมีการท่องคาถาสำหรับป้องกันตัวก่อนนวด และคาถาล้างมือหลังการนวด ทั้งยังมีความเชื่อที่ว่าผู้รับบริการอาจจะโดนของ

4) คุณค่าทางประวัติศาสตร์ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักแสดงความคิดเห็นว่าการนวดไทยเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ตกทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ถ่ายทอดและถูกส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น จากครูสู่ลูกศิษย์ จากพ่อแม่สู่ลูกหลาน หลักฐานทางประวัติศาสตร์ชิ้นสำคัญคือ จารึกวัดโพธิ์ ดังที่แม่น้ำมาส ชาลิต (2554) กล่าวว่า “จารึกวัดโพธิ์มีคุณค่าในด้านความเป็นหนึ่งเดียวที่ไม่อาจทดแทนได้ หากสูญหายหรือเสื่อมสภาพนับเป็นอันตรายใหญ่หลวงต่อมนุษยชาติ” จารึกวัดโพธิ์ถือเป็นมรดกภูมิปัญญาไทยที่รวบรวมสรรพวิชาต่างๆ ไว้

5) คุณค่าทางการศึกษา พบว่า โรงเรียนแพทย์แผนโบราณวัดพระเชตุพน (วัดโพธิ์) เป็นการศึกษา นอกระบบที่มีระบบการประเมินผลชัดเจน มีการทดสอบความรู้ ทักษะ และความสามารถก่อนสำเร็จหลักสูตร รวมทั้งมีการจัดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างหมอนวดไทยอยู่เสมอ จำนวนผู้เรียนมีทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ โดยแบ่งเป็นชาวไทย จำนวน 50,554 คน และชาวต่างชาติ จำนวน 43,247 คน ข้อมูลระหว่างปี 2547-2564 หมอนวดไทยเรียนรู้การนวดไทยผ่านรูปแบบการเรียนรู้ดังนี้ 1) การเรียนรู้แบบร่วมมือกัน โดยมีการจับคู่กัน และผลัดกันเป็นผู้นวดและผู้ถูกนวด 2) การเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ หมอนวดไทยเรียนรู้สิ่งต่างๆ ด้วยตนเอง โดยมีครูผู้สอนเป็นผู้แนะแนวทาง และสร้างสถานการณ์จำลอง 3) การเรียนรู้จากประสบการณ์หมอนวดไทยได้ลงมือปฏิบัติจริง และ 4) การเรียนรู้ด้วยการบริการสังคม โดยการออกไปมีส่วนร่วมในการให้ความรู้ และคำแนะนำตามหน่วยงานและชุมชนต่างๆ ผู้ให้ข้อมูลหลักให้ความเห็นว่า โรงเรียนแพทย์แผนโบราณวัดพระเชตุพน (วัดโพธิ์) เป็นแหล่งเรียนรู้ในศาสตร์แพทย์แผนไทยด้านการนวดไทย และเป็นหนึ่งในภาคีเครือข่ายที่เผยแพร่ความรู้ด้านการนวดไทย มีการจัดการเรียนการสอนที่เป็นมาตรฐานของกระทรวงศึกษาธิการและกระทรวงสาธารณสุข ทั้งยังปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรตลอดเวลา รวมทั้งมีการร่วมทำหลักสูตรสั้นๆ กับสถาบันอุดมศึกษาหลายแห่ง ได้แก่ มหาวิทยาลัยรามคำแหง มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี รวมทั้งการจัดทำหลักสูตรแกนกลางของสำนักงานการศึกษาเอกชนนอกระบบ กระทรวงศึกษาธิการ (เสร์ชัย ตั้งตรงจิตร, สัมภาษณ์, 29 เมษายน 2565) นอกจากนี้พบว่าโรงเรียนแพทย์แผนโบราณวัดพระเชตุพน (วัดโพธิ์) มีรูปแบบการเรียนรู้อันทำให้ผู้เรียนมีการเรียนรู้แบบร่วมมือกัน แบบสืบเสาะหาความรู้ การเรียนรู้จากประสบการณ์การปฏิบัติจริง การเรียนรู้ด้วยการบริการสังคม จากรูปแบบการเรียนรู้ดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของโนเลท (Nolet) ที่กล่าวว่าการเรียนการสอนช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาโลกทัศน์แห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน ในการฝึกทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ทักษะการตัดสินใจ และทักษะการคิดเชิงระบบ (ชินชนก โควินท์, 2561)

4. สรุปผลและอภิปรายผล

4.1 สรุปผลการศึกษา

คุณค่ามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมแพทย์แผนไทยด้านการนวดไทย สามารถแบ่งคุณค่าออกเป็นสองลักษณะ คือ คุณค่าภายใน และคุณค่าภายนอก คุณค่าภายใน ประกอบด้วย คุณค่าทางจริยศาสตร์สะท้อนความดีงาม ความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ จิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ที่จะส่งมอบองค์ความรู้และความสามารถ ความเอื้ออาทร ความกรุณา และปรารถนาดีต่อกันในลักษณะของการเป็นผู้ให้ของครุมีต่อศิษย์ และหมอนวดมีต่อผู้รับบริการ และคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ถูกถ่ายทอดผ่านความรู้สึกและสัมผัสระหว่างหมอนวดไทยและผู้รับบริการ คุณค่าภายนอก ประกอบด้วย คุณค่าทางสุขภาพเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง คุณค่าทางเศรษฐกิจ สามารถแบ่งออกเป็นคุณค่าทางตรงและทางอ้อม คุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรม มีส่วนในการทำให้เกิดความรัก ความหวงแหน และความภาคภูมิใจในการนวดไทย ต้องการที่จะอนุรักษ์และรักษาไว้ คุณค่าทางประวัติศาสตร์ เป็นองค์ความรู้ที่ถ่ายทอดและส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น และคุณค่าทางการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่า การศึกษาเป็นเครื่องมือของการพัฒนาที่ยั่งยืน

4.2 อภิปรายผล

การอภิปรายผลเพื่อตอบวัตถุประสงค์ คือ เพื่อวิเคราะห์คุณค่ามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมแพทย์แผนไทยด้านการนวดไทย ดังนี้

ด้านคุณค่า มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมแพทย์แผนไทยด้านการนวดไทย มีคุณค่าทั้งคุณค่าภายใน และคุณค่าภายนอก ดังนี้ 1) คุณค่าภายใน ประกอบด้วย 1) คุณค่าทางจริยศาสตร์ สะท้อนความดีงามที่ ถูกถ่ายทอดผ่านการไหว้ครู และความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ การกระทำดังกล่าวเป็นการโน้มน้าวใจในการประพฤติ ปฏิบัติตนให้รักษาคุณความดี อยู่ในศีลธรรม และมีแนวคิดทางจริยธรรมในการประกอบสัมมาอาชีพ สอดคล้อง กับแนวคิดของยงศักดิ์ ตันติปิฎก (2559) ที่ว่า จรรยาวิชาชีพแพทย์ส่วนมากเป็นข้อคำสอนในพุทธศาสนา ได้แก่ คัมภีร์ฉันทศาสตร์ และตำราเวชศึกษาในหัวข้อ “แพทยาลังการ” และ 2) คุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ พบว่า ความรู้สึกที่หมอนวดมีต่อผู้รับบริการ และความรู้สึกของผู้รับบริการที่มีต่อหมอนวด นั่นคือความงามตาม แนวคิดของสุนทรียศาสตร์ที่เชื่อว่าความงามคือความรู้สึกเปล็ดเปล็น โดยการยึดจิตเป็นตัวกำหนดความงาม (เครือจิต ศรีบุญนาถ, 2542) สามารถกล่าวได้ว่า คุณค่าของการนวดไทยเกิดจากจิตของผู้นวดและผู้ถูกนวด เห็นได้จาก การที่ผู้รับบริการทำตามคำแนะนำ กลับมารับบริการซ้ำ และแนะนำคนอื่นให้มาใช้บริการ 2) คุณค่า ภายนอก ประกอบด้วย 1) คุณค่าทางสุขภาพ สะท้อนให้เห็นว่ามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ด้านการนวด ไทย เป็นการรักษาแบบองค์รวม ในการดูแลและรักษาผู้ป่วยแบบบูรณาการที่ครอบคลุมทั้งทางด้านร่างกายและ จิตใจ ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่ได้สั่งสม ถ่ายทอดและพัฒนาสืบต่อกันมาจนเป็นที่ยอมรับ โดยปัจจุบันมีการส่งเสริม บริการการแพทย์แผนไทยคู่ขนานหรือร่วมกับการแพทย์แผนปัจจุบัน 2) คุณค่าทางเศรษฐกิจ พบว่ามรดก ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมด้านการนวดไทย สามารถแบ่งออกเป็นคุณค่าทางตรงและคุณค่าทางอ้อม คือคุณค่า ทางตรง พบว่า สามารถสร้างรายได้ในระดับบุคคล ครัวเรือน ผู้ประกอบการ และระดับประเทศ รวมทั้งตลาด สินค้าและบริการสุขภาพที่มีการขยายตัวเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง เป็นแรงดึงดูดนักท่องเที่ยวต่างชาติ ทำให้ การท่องเที่ยวมีบทบาทในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจไทย ส่วนคุณค่าทางอ้อม การบรรจุบริการด้านการนวดไทย เข้าในระบบหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า ทำให้รัฐสามารถประหยัดงบประมาณทางด้านสาธารณสุขของชาติ และแบ่งเบาภาระงานของบุคลากรทางการแพทย์ 3) คุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรม พบว่า การได้รับการขึ้น ทะเบียนเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของการนวดไทย มีส่วนในการสร้างการรับรู้และทัศนคติที่เปลี่ยนไป ของการนวดไทย ทำให้เกิดความรัก ความหวงแหน ความภาคภูมิใจ และต้องการที่จะอนุรักษ์และรักษาไว้ ทั้ง ยังทำให้ได้รับความเชื่อถือและมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักทั้งในประเทศและต่างประเทศ สามารถกล่าวได้ว่า นวดไทย เป็นซอฟต์พาวเวอร์ (Soft Power) ของไทย เนื่องจากเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อความนิยมหรือดึงดูด ผู้คนต่างวัฒนธรรมให้รู้จักหรือมีส่วนร่วมกับวัฒนธรรมไทย 4) คุณค่าทางประวัติศาสตร์ องค์ความรู้การนวด ไทยถ่ายทอดกันมาเป็นมุขปาฐะบ้าง เป็นตำราในแต่ละสำนักบ้าง ส่วนใหญ่เป็นการถ่ายทอดเชิงปฏิบัติและฝึกฝน ที่สืบทอดกันมารุ่นต่อรุ่น โดยเฉพาะจารึกวัดโพธิ์ที่เป็นแผนภาพเส้นประธานสิบองค์ความรู้หลักที่เป็นพื้นฐานของ การนวดไทยที่มีอายุกว่า 100 ปี และ 5) คุณค่าทางการศึกษา หมอนวดมีการเปลี่ยนวิธีคิดและมุมมองที่ต่างไป จากเดิม ในการเป็นผู้ให้ การกระตือรือร้นที่จะฝึกฝนหาคำตอบในสิ่งที่ตนไม่รู้เพื่อบำบัดอาการของผู้รับบริการ เห็นได้ว่าความรู้เพื่อการพัฒนายังยืนมีปรากฏอยู่ในทุกศาสตร์ทุกสาขาวิชา สามารถสอดแทรกและบูรณาการกับ การเรียนในทุกวิชา สำหรับสังคมหรือประเทศหนึ่งๆ การจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นเรื่องใหญ่และ ไม่จำกัดอยู่เฉพาะการศึกษาในระบบ (ชินชนก โควินท์, 2561) สะท้อนให้เห็นถึงการศึกษาเป็นเรื่องของการ พัฒนาทั้งกายและใจ นับเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน

ด้านบริบท จากการศึกษาเอกสารพบว่า มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมแพทย์แผนไทยด้านการนวด ไทย เดิมแบ่งประเภทการนวดออกเป็น การนวดไทยแบบราชสำนัก เพื่อถวายพระมหากษัตริย์และเชื้อพระวงศ์ ในพระราชวัง จึงใช้เฉพาะมือและนิ้วมือกดไปตามแนวเส้นและจุดสัญญาณตามส่วนต่างๆ ของร่างกาย และการ นวดไทยแบบเสลยศักดิ์ เป็นการนวดของชาวบ้านทั่วไป จึงไม่มีแบบแผนมากนัก หมอนวดมีการใช้วัยยะส่วนอื่น ช่วยในการนวด ได้แก่ ศอก ท่อนแขน และสันเท้า เพื่อทุ่นแรงในการนวด ปัจจุบันพบว่า มีการแบ่งประเภท

อย่างหลากหลาย บ้างแบ่งตามวัตถุประสงค์คือ การนัดเพื่อผ่อนคลาย และการนัดเพื่อบำบัดอาการ บ้างแบ่งตามสรรพคุณ คือ การนัดเพื่อสุขภาพ การนัดเพื่อบำบัดรักษา และการนัดเพื่อฟื้นฟูสมรรถภาพ

ภาพลักษณ์ของหมอนวดไทยวัดโพธิ์เป็นหมอนวดไทยรักษาอาการและมีความน่าเชื่อถือ ดังที่ผู้รับบริการให้ข้อมูลว่า เมื่อเกิดอาการปวดเมื่อยจะนึกถึงการนัดเป็นอันดับต้นๆ สอดคล้องกับมุมมองของหมอนวดไทยวัดโพธิ์ที่มีต่ออาชีพของตนที่ว่า “เราก็ใช้ความรู้ของเราที่มีอยู่ นัดให้ลูกค้าดีขึ้นเดินกลับไปได้ เขาหายเขาก็แนะนำคนอื่นอีก” (หมอนวดไทย, 2565) “ส่วนหนึ่งคงเป็นเพราะเรานวดอยู่ในวัดโพธิ์ จึงได้รับความเชื่อถือ” (เสร์ชัย ตั้งตรงจิตร, สัมภาษณ์, 29 เมษายน 2565)

4.2 ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาที่ค้นพบ ให้ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ให้เกิดประโยชน์ ดังนี้

- 1) ควรศึกษาเพิ่มเติมในประเด็นองค์ความรู้นวดไทยในแต่ละภูมิภาค และรวบรวมองค์ความรู้ดังกล่าวจัดทำเป็นบันทึก
- 2) ควรบูรณาการศาสตร์การนวดไทยและการแพทย์แผนปัจจุบันเข้าด้วยกัน หมอนวดไทยควรมีพื้นฐานเรื่องกายวิภาค ขณะเดียวกันควรส่งเสริมศาสตร์การนวดไทยไว้ในหลักสูตรของแพทย์แผนปัจจุบัน เช่น นักกายภาพบำบัด นักวิทยาศาสตร์การกีฬา และแพทย์ด้านเวชศาสตร์ฟื้นฟูและด้านกระดูก เป็นต้น
- 3) ควรมีการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์การนวดไทยในฐานะซอฟต์แวร์เพื่อช่วยส่งเสริมภาพลักษณ์ของประเทศ และส่งเสริมอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

5. กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “นวดไทย” คุณค่ามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมแพทย์แผนไทย และได้รับทุนสนับสนุน “ทุนอุดหนุนวิทยานิพนธ์สำหรับนิสิต” จากบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

6. เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (2558). *คู่มือการเสนอขอขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ*. กรุงเทพมหานคร: องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์.
- คณิตศักดิ์ จันทรา. (ม.ป.ป.). *สิทธิประโยชน์บริการการแพทย์แผนไทยในระบบหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ.
- เครือจิต ศรีบุญาค. (2542). *สุนทรียภาพของชีวิต*. กรุงเทพมหานคร: เจริญเวฟ เอ็ดดูเคชั่น.
- ชนิดา รักขพลเมือง. (2557). *กระบวนการค้นคว้าพัฒนาการศึกษา*. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน.
- ชื่นชนก โควิทท์. (2561). *การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน*. กรุงเทพมหานคร: พรักหวานกราฟฟิค.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอสการ. (2560). *วาทกรรมการพัฒนา*. กรุงเทพมหานคร: วิชาษา.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระพรยา. (2472). “คำนำ” ใน *ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน เล่ม 1*. (พิมพ์ในงานพระศพ พระวิมาดาเธอ กรมพระสุทธาสินีนาฏ ปิยมหาราชปดิวรัดดา). พระนคร: โสภณพิพิธธรรมการ.
- ปรีดา ตั้งตรงจิตร. (2548). *วิชาพื้นฐานเกี่ยวกับการนวดไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โรงเรียนนวดแผนโบราณเซตวัน.
- เพ็ญภา ทรัพย์เจริญ. (บรรณาธิการ). (2544). *การแพทย์แผนไทยสำหรับนักศึกษาแพทย์*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันการแพทย์แผนไทย.
- มูลนิธิสาธารณสุขกับการพัฒนา. (2555). *การตรวจวินิจฉัยโรคด้วยเส้นสิบ*. กรุงเทพมหานคร: หมอชาวบ้าน.

- แม่น้ำมาส ชาลิต. (15 มิถุนายน 2554). การประกาศรับรองจารีกวัตโพธิ์เป็นมรดกความทรงจำแห่งโลก. แดง
ข่าว. <https://travel.kapook.com/view27263.html>
- ยงศักดิ์ ตันติปฏิภก. (2559). *ตำราการนวดไทย เล่ม 1*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสาธารณสุขกับการพัฒนา.
- ลาอุแบร์, มองซิเออร์ เดอ. (2557). *จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ ราชอาณาจักรสยาม*. พิมพ์ครั้งที่ 4. นนทบุรี: ศรีปัญญา.
- วัดพระเชตุพน. (2554). *จารีกวัตโพธิ์ : มรดกความทรงจำแห่งโลก*. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์
พับลิชชิ่ง.
- วัดพระเชตุพน. (2563) *งานฉลองนวดไทย มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้*. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.พ.
- วุฒิชชาติ สุนทรสมัย และปิยะพร ธรรมชาติ. (2559). รูปแบบการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพของจังหวัด
ปราจีนบุรีเพื่อการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน. *วารสารสมาคมนักวิจัย*. 21(3), 167-181.
- สมิทธิ์ บุญชุติมา. (2564). *ร้อยคนไทยหัวใจนวัตกรรม 2*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ
(องค์การมหาชน).
- เสร์ชัย ตั้งตรงจิตร. (29 เมษายน 2565). ผู้อำนวยการโรงเรียนแพทย์แผนโบราณวัดพระเชตุพน (วัดโพธิ์).
สัมภาษณ์.
- หมอนวดไทย. (29 เมษายน 2565). หมอนวดไทยโรงเรียนแพทย์แผนโบราณวัดพระเชตุพน (วัดโพธิ์). *สัมภาษณ์*.
- อิทธิพล คุณปลื้ม. (13 ธันวาคม 2564). รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม. *สัมภาษณ์*.

ผู้เขียน

กระจางศรี ศรีกระจาง ผสมทรัพย์

นิสิตดุขภูบัณฑิตสาขาวิชาพัฒนศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การศึกษา:

ปริญญาตรี ศศ.บ. บรรณารักษศาสตร์

ศษ.บ. ภาษาไทย

ปริญญาโท นศ.ม. การสื่อสารมวลชน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.หทัยรัตน์ ทับพร

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาพัฒนศึกษา คณะครุศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การศึกษา:

ปริญญาตรี ค.บ. มัธยมศึกษา (ภาษาไทย-ภาษาอังกฤษ) (เกียรตินิยม)

ปริญญาโท ค.ม. การสอนภาษาไทย

ปริญญาเอก ค.ด. พัฒนศึกษา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อัศวิทธิ์ เรืองรอง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

การศึกษา:

ปริญญาตรี ศศ.บ. ภาษาไทย (เกียรตินิยม)

ปริญญาโท อ.ม. ภาษาไทย

ปริญญาเอก ค.ด. พัฒนศึกษา